

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

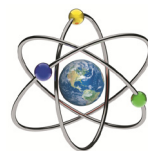
No7
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiyaga fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 202 sahifa,
1-iyul, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Umarova H. O'. – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti rektori

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik

Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik

Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor

Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor

Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor

Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor

Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor

Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)

Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)

Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)

Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)

Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)

Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)

Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent

Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor

Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor

Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor

G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)

Somurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti

Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor

Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalar tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)

Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent

Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori

Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'icha falsafa doktori (PhD)

Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari

Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Umarova H. O'. – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Rector of the Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Konvergent tahririyat mas'uliyati: Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonini yoritish tendensiyalari	16
Doniyorov Salim Musurmonovich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy bilimlarini shakllantirish.....	23
Nazarov Odil Omanqulovich	
"Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning o'rni	27
Abirova Umida Nazarovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan nutq nuqsonlarini oldini olish va uning ahamiyati	30
Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li	
Pedagogik jarayonda axloqiy qarashlarni shakllantirish usul va vositalari	34
Xudoykulova Shaxlo Mamaniyozovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining ijodkorligini rivojlantirishda ta'limiy o'yinlarning ahamiyati	38
Salimova Dilmira Farxodovna	
Aholining iqtisodiy axborot savodxonligini oshirishdagi muammo va kamchiliklar	41
Rajabov Asliddin Xolmirzayevich	
Favqulodda vaziyatlar yo'nalishi ta'limida muloqotning ahamiyati.....	44
Boltayev Baxtiyor Yunusovich	
Biologiya ta'limi va raqamli texnologiyalar	48
E. Po'latova	
Boshlang'ich ta'limga tayyorlov guruhi bolalarini kasbga yo'naltirishda stem yondashuvining ahamiyati ...	51
Egamova Ravshanoy Surobjonovna	
O'zbekiston TIMSS natijalarini qanday yaxshilashi mumkin?	
Innovatsion ta'lim yondashuvlari va samarali strategiyalar.....	55
G'ayniddinov Shayxislom Tolibjon o'g'li	
Nutq kamchiliklarini bartaraf etishda mutaxassislar hamkorligi	60
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Developing Student's Critical Skills Through Technology-Enhanced English Lessons	63
Mavlonova Dildora Shuxrat qizi	
Bahrom Ro'zimuhammad she'rlarini o'qitishda integratsiya usulidan foydalanish	67
Nomozova Dilobar Suyun qizi	
Aksiologik yondashuvlar asosida bo'lajak pedagoglarda altruizm ko'nikmalarini shakllantirish: bosqichlar va tamoyillar	72
Norboyeva Moxigul Shavkat qizi	
3D Modeling of Virtual Chemical Laboratories	75
Qayumov Jamshid Ma'rufjon o'g'li	
Fostering Metacognitive Skills in Efl Learners Through Ai-Supported Instruction: a Review of Recent Literature	80
Ruzieva Maftuna	
Onlayn va gibril ta'lim sharoitida mashinasozlik texnologiyasi faniga qiziqishni oshirishning nazariy asoslari.....	85
Sarimsakova Soxibaxon Raxmonjanovna	
Loyihalashtirilgan integral darslar samaradorligi (9-sinflar uchun "Metallar va ularning umumiy xususiyatlari" mavzusida)	88
Sharipova Hakima Shavkatovna	
Metacognition and Self-Regulated Learning	92
Turayeva Nazira Ibragimovna	
Методические возможности совершенствования обучения научной письменной речи на основе коммуникативно-деятельностного подхода	95
Меденцева Наталья Петровна	
Transformatsion jarayonlarda tibbiyot oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari	100
Jonibekov Jasur Jonibekovich	

O'zbek milliy musiqasi: boy madaniyat va san'atning ajralmas qismi.....	105
Rustamova Maxsuma Farxodbek qizi	
Sharq va G'arbda tibbiyot fanlarining yaratilishi tarixi.....	108
Bakayev Najmiddin	
Didaktik o'yinlar bola faoliyatining asosiy vositasi sifatida.....	112
Egamova Madina Qobil qizi	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalarining konvergent-kreativ tafakkurini takomillashtirishning didaktik asoslari.....	116
Egamova Shukriya Amanovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida universal ta'lim faoliyatlari orqali tarbiyaviy maqsadlarga erishish imkoniyatlari	119
G'aybullayeva Nafisaxon Nosirjon qizi	
Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullarga o'tish	124
G'ofurov Jamoliddin Xusniddinovich	
Jahon miqyosida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	128
Hoshimova Dilnoza Boymirzoyevna, Mahmudova Zulfiya Homidovna	
Bo'lajak o'qituvchilarning prognostik kompetensiyasini rivojlantirish tamoyillari.....	131
Ikromova Munisa Sheraliyevna	
Bo'lajak muhandislarni kasbiy tayyorgarligini grafik ma'lumotlar asosida oshirishning didaktik asoslari	134
Jumanazarova Zuhra Qosimjonovna	
Sport va jismoniy tarbiya pedagogikasida innovatsion metodlar	138
Jumanova Iroda Shokirjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish	141
Jumayeva Sarvinov Ilhombekovna	
Talabalarda nutqiy tarkibiy tuzilmalarni shakllantirish texnologiyasi	145
Kiyamova Maxbuba Sultanovna	
Innovatsion yondoshuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning amaliy jihatlarini	148
Mamadiyev Jamol	
Ingliz tili matnlarini o'rganishda 6-sinf o'quvchilarining grammatik kompetensiyasini oshirish va tatbiq qilishning samarali usullari.....	152
Sharipova Firuza Mehriddinovna	
Kar va zaif eshituvchi yuqori sinf o'quvchilarining axborot kompetensiyasini rivojlantirish modeli	155
Tursunov Hojiakbar Hamidullo o'g'li	
Maktabgacha ta'limda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – pedagogik muammo sifatida.....	159
Xallovkova Maksudaxon Ergashevna	
Altruistik xulq-atvorning shaxsiy va ijtimoiy determinantlari.....	162
Xatamova Ferangiz Ibodulloevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik mahoratini teatr pedagogikasi vositalari orqali rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	166
Xudoyberganova Matluba Qulsoxatovna	
Refleksiv yondashuvning ta'lim jarayonidagi o'rni va afzalliklari.....	170
Yodgorova Gulrux Farhodovna	
Совершенство методики формирования компетентности будущих студентов-искусствоведов в условиях цифрового образования.....	174
Юлдашев Эргаш Сабинович	
O'z-o'zini rivojlantirish tushunchasi va uning pedagogik mohiyati.....	177
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich	
Boshlang'ich sinf o'qish darslarida hikoya janrini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb muammo sifatida	180
Ergasheva Shoxida Nurmuxammadovna	
Ingliz tili darslarini interaktiv tashkil etishda raqamli ta'lim vositalarining o'rni va metodik yondashuvlar	185
Raxmatullayeva Barno Baxtiyor qizi	
The Effectiveness of Using Podcasts to Enhance Listening Comprehension and Vocabulary Acquisition in Secondary School English Classes	189
Meliboyev Zuxriddin Isroil ugli	

O'zbekiston tarixi darslarida pedagogik improvizatsiyani texnologiyalashtirish va raqamlashtirish imkoniyatlari	192
Ergasheva Muhayyoxon G'anijonovna	
Tasviriy faoliyat vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning samaradorligi.....	196
Arslanova Umidaxon Komiljon qizi	

ALTRUISTIK XULQ-ATVORNING SHAXSIY VA IJTIMOIIY DETERMINANTLARI

Xatamova Ferangiz Ibodulloyevna
Oriental universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada altruistik xulq-atvorning shaxsiy va ijtimoiy determinantlari o'rganildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – ijtimoiy kontekst va shaxsiy omillar (empatiya, shaxsiyat tipologiyasi, ijtimoiy identifikatsiya) o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash. Ma'lumotlar "Altruism Scale" (Batson, 1991) va "Interpersonal Reactivity Index" (Davis, 1980) vositalari orqali yig'ildi. Olingan natijalar empatiya darajasi va ijtimoiy identifikatsiya kuchi bilan altruistik niyat o'rtasida ijobiy korrelyatsiya borligini ko'rsatdi. Ijtimoiy determinantlardan, ayniqsa, guruh identifikatsiyasining altruistik xatti-harakatni rag'batlantirishda muhim rol o'ynashi aniqlandi. Tadqiqot natijalari psixologik nazariya va amaliyot uchun muhim xulosalar beradi.

Kalit so'zlar: altruizm; empatiya; ijtimoiy identifikatsiya; motivatsiya; korrelyatsiya.

Abstract: This article examines the personal and social determinants of altruistic behavior. The primary aim is to identify the relationships between social context and individual factors (empathy, personality typology, social identification). Data were collected using the Altruism Scale (Batson, 1991) and the Interpersonal Reactivity Index (Davis, 1980). Findings indicate a positive correlation between empathy levels and the strength of social identification with altruistic intentions. Among social determinants, group identification plays a particularly significant role in promoting altruistic actions. The results offer important implications for psychological theory and practice.

Key words: altruism; empathy; social identification; motivation; correlation.

Аннотация: В статье исследуются личностные и социальные детерминанты альтруистического поведения. Основная цель исследования – выявить взаимосвязь между социальным контекстом и личностными факторами (эмпатия, типология личности, социальная идентификация). Данные были собраны с помощью "Altruism Scale" (Batson, 1991) и "Interpersonal Reactivity Index" (Davis, 1980). Результаты показали положительную корреляцию между уровнем эмпатии и силой социальной идентификации с альтруистическими намерениями. Из социальных детерминант особенно важную роль в стимулировании альтруистического поведения играет групповая идентификация. Полученные выводы имеют значение для психологической теории и практики.

Ключевые слова: альтруизм; эмпатия; социальная идентификация; мотивация; корреляция.

KIRISH

Shaxsda axloqiy tushunchalarning ontogenezdagi rivojlanishi masalasi doimiy ravishda ilmiy izlanishlarning markazida bo'lib kelgan. Insonning altruistik xulq-atvorini rivojlantirishga bo'lgan qiziqish esa avvalo bu xulqni konstruktiv maqsadlarga yo'naltirish va rag'batlantirish nuqtai nazaridan muhimdir. Bunday vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish psixologik tadqiqotlar oldiga xulq-atvorning motivasion asoslarini chuqur o'rganish vazifasini qo'yadi. Shu sababli zamonaviy psixologiya fanida tadqiqotlarning katta qismi aynan shu yo'nalishda olib borilmoqda. Xususan, xulq-atvorning altruizm g'oyalariga asoslangan shakllarini o'rganish mazkur sohaning alohida yo'nalishlaridan biridir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Shaxs tarbiyasida milliy xususiyatlarga e'tibor qaratish, axloqiy tamoyillarga asoslanish jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bizning dissertatsiyaviy tadqiqotimizda tanlangani „altruizm“ fenomeni ham milliy qadriyatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Altruizmning asosiy g'oyasi – o'zgalar manfaatiga yo'naltirilgan, hech qanday shaxsiy moddiy manfaat ko'zlanmaydigan xulq-atvor tamoyilidir.

Altruizm fenomeni turli fanlar doirasida tadqiq qilingan bo'lsa-da, uning psixologik mexanizmlarini milliy kontekstda o'rganishga etarlicha e'tibor qaratilmagan. Altruizm tushunchasiga olimlar tomonidan turli izohlar berilgan. Masalan, J. Seglunning ^[3] ta'kidlashicha, altruizm – bu subyektning ixtiyoriy ravishda o'zgalar uchun yordam berishga yo'naltirilgan motivlangan harakati. V. V. Solovyov esa altruizmni “boshqa insonlarga nisbatan axloqiy yordam berish” deb tariflaydi. N. V. Gryshinaning fikricha, altruizm – bu shaxsning o'z manfaatlaridan kelib chiqmagan holda o'zgalar uchun beg'araz g'amxo'rlik qilish, sevish, guruh uchun o'zini fido qilish va mas'uliyatni his etish ehtiyojini bildiruvchi motivlar tizimidir ^[5].

Yuqoridagi izohlar asosida altruizmni shaxsning o'zgalar manfaatiga yo'naltirilgan, qadriyatlar tizimida muhim o'rin tutadigan xulq-atvor xususiyati deb qarash mumkin. Altruistik xulq biogenetik, neyrodinamik, ijtimoiy va psixologik omillar integratsiyasi natijasida yuzaga keladi.

Altruizm fenomeni shaxsning ma'naviy qiyofasini aniqlaydigan biosotsiopsixologik tushuncha bo'lib, uning psixologik tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. **Adolatlilik tamoyili** – shaxsni o'zgalar manfaatlariga zarar etkazmasdan harakat qilishga undaydi.
2. **Hurmat tamoyili** – o'zgalar shaxsini hurmat qilish va ularning manfaatlarini e'tiborga olish bilan bog'liq.
3. **Hamkorlik tamoyili** – atrofdagilarning ehtiyojlari va shaxsiy manfaatlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan xulq-atvor tizimini anglatadi.

Altruizmning bosqichli rivojlanishi quyidagi ketma-ketlikda amalga oshadi:

- **Biologik mayllar:** tug'ma instinktiv g'amxo'rlik mayllari.
- **Emotsional reaksiyalar:** altruistik his-tuyg'ular paydo bo'lishi.
- **Ichki motivatsiya (ustanovkalar):** shaxs ichki ko'rsatmalar tizimi.
- **Yo'nalganlik:** shaxsning o'zgalar uchun yordam berishga moyilligi.
- **Xulq motivlari:** shaxsni beg'araz yordamga undovchi kuch.
- **Xulq-atvor:** anglangan yoki qisman anglangan altruistik harakatlar majmuasi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Shaxsda altruizmni rivojlantirishning amaliy ahamiyati ham katta. Dastlabki bosqichlarda gumanistik qadriyatlar tizimini singdirish bolalarda psixologik immunitetni mustahkamlashga yordam beradi. Oila, maktab va ijtimoiy muhit yo'llarida altruistik xulq-atvorni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik amaliyotlar muhim o'rin tutadi.

G. Spenser ^[6] altruizmning ikki turini ajratgan:

1. Adolatli altruizm – jamiyatdagi ijtimoiy muvozanatni saqlash uchun muhim bo'lgan ijtimoiy faoliyat.
2. Ko'ngilli yordam altruizmi – o'zgalar uchun ixtiyoriy yordam berishga qaratilgan xulq-atvor.

B. I. Dodonov shaxsda altruizmni to'la anglab etish uchun avvalo altruistik emotsional kechinmalar namoyon bo'lishi, so'ng altruistik pozitsiya va yo'nalganlik shakllanishi zarurligini ta'kidlaydi.

Yuqoridagi fikrlar asosida quyidagi xulosalar keltirilishi mumkin:

1. Altruizm fenomeni shaxsning ma'naviy qiyofasini belgilovchi, jamiyat hayotiga daxldorligini va o'zgalar manfaatini ustun qo'yishini ifodalaydigan xulq-atvor shaklidir.
2. Pasional altruistik xulq ijtimoiy adolat, hurmat va hamkorlik tamoyillariga asoslanadi va intellektual komponent bilan boyitiladi.
3. Altruizmni rivojlantirish biologik, psixologik va ijtimoiy determinantlarni integratsiyalashgan holda amalga oshirilishi lozim.

Altruistik xulq-atvor – boshqa birovning manfaatini o'z manfaatidan ustun qo'yib, shaxsiy manfaatni chetga surishga tayyor bo'lgan xatti-harakatlar majmuasi sifatida aniqlanadi ^[1]. Psixologiya va sotsiologiya adabiyotida altruizm shaxsiy (psixologik) va ijtimoiy determinantlar to'plami orqali tahlil qilinadi. Shaxsiy determinantlardan ko'proq empatiya, mehribonlik temperamenti va etnik-madaniy identifikatsiya ko'rib chiqiladi ^[2], ijtimoiy determinantlar sifatida esa guruh identifikatsiyasi, madaniy normalar va ijtimoiy me'yorlar muhimdir ^[3].

TAHLIL VA NATIJALAR

Ilmiy muammo – altruistik xulq-atvorni faqat empatiya yoki faqat sotsializatsiya yo'li bilan tushuntirish etarli emas: ular o'zaro murakkab tarzda ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, tadqiqotimizda quyidagi savollar ko'rib chiqildi:

- Empatiya darajasi va altruistik niyat o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud?
- Ijtimoiy identifikatsiya darajasi altruistik xatti-harakatlarni qay darajada rag'batlantiradi?
- Shaxsiy va ijtimoiy determinantlar o'zaro qanday tasirga ega?

Maqsad: empatiya va ijtimoiy identifikatsiya kabi omillarning altruistik xulq-atvoriga ta'sir mexanizmlarini aniqlash.

Tadqiqotda Toshkent shahrida yashovchi, 18–35 yoshdagi 220 nafar respondent (117 yigit, 103 qiz) jalb qilindi. Respondentlar ijtimoiy tarmoqlar va universitet muhitidan tasodifiy tanlov yo'li bilan tanlandi.

1-jadval: Shaxsda empatiya va ijtimoiy identifikatsiya kabi omillarning altruistik xulq-atvoriga ta'sir mexanizmlarining korrolyatsion aloqadorlik ko'rsatkichlari

O'zgaruvchilar	r	p
Empatiya ↔ Altruizm	0.52	p<.001
Identifikatsiya ↔ Altruizm	0.45	p<.001
Empatiya ↔ Identifikatsiya	0.38	p<.001

Empatiya va identifikatsiya darajalari altruizm bilan o'rtacha darajada ijobiy bog'liqlik ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, empatiya darajasi altruistik xulq-atvoriga eng kuchli shaxsiy determinant sifatida xizmat qiladi, bu oldingi tadqiqotlar bilan mos keladi ^[1; 2]. Shu bilan birga, ijtimoiy identifikatsiya ham muhim ijtimoiy determinant bo'lib, guruhga tegishlilik hissi ko'tarilganda o'zaro yordam qilish intilishi ortadi ^[4; 5].

Empatiya va guruh identifikatsiyasining o'rtasida ham o'rtacha korrelyatsiya aniqlangani ikki omil o'zaro mustahkam o'zaro bog'lanib, hamfikrlik va qurbon bo'lish holatlarida ham birgalikdagi xulq-harakatlarni rag'batlantirishini ko'rsatadi.

Ilmiy muammo nuqtai nazaridan, yakka-shaxsiy omillarni ajratib o'rganish etarli emas: ijtimoiy kontekst ularni kuchaytirishi yoki susaytirishi mumkin. Bu holat altruizm nazariyalarini rivojlantirishda multideterminant yondashuv zarurligini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, empatiya darajasi altruistik niyatlarni mustahkam belgilovchi shaxsiy determinant bo'lib, ijtimoiy identifikatsiya esa jamoadagi guruh a'zolarining o'zaro yordam berish intilishlarini kuchaytiruvchi muhim ijtimoiy omil hisoblanadi. Empatiya va guruh identifikatsiyasining o'zaro integratsiyasi altruistik xulq-atvorda yuqori motivatsiya va ko'p hollarda o'zaro yordamga yo'naltirilgan xatti-harakatlarga olib keladi. Biologik (tug'ma mayllar), psixologik (emotsional reaksiyalar, motivatsiya) va ijtimoiy (guruh identifikatsiyasi, ijtimoiy me'yorlar) determinantlar kompleks integratsiyasi altruizmning barqaror rivojini ta'minlaydi.

Takliflar:

1. Ta'lim muassasalarida empatiya va guruh identifikatsiyasini rivojlantiruvchi interaktiv treninglar tashkil etish zarur. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning altruistik xulq-atvorini mustahkamlashga xizmat qiladi.
2. Ijtimoiy loyihalar va ko'ngilli dasturlar doirasida guruh a'zolari o'rtasidagi o'zaro tajriba almashinuvini rag'batlantirish foydali bo'ladi, chunki bu guruh identifikatsiyasini kuchaytiradi va altruistik xatti-harakatlarni qo'llab-quvvatlaydi.
3. Oila va jamiyat muhitida mehr-oqibat, hurmat va hamkorlik tamoyillarini targ'ib qiluvchi dasturlarni joriy etish lozim. Masalan, psixologik treninglar, ota-onalar uchrashuvlari va aksiyalarda empatiya mashqlarini bajarish.
4. Tadbirkorlik va rahbarlik sohasida xodimlarning ijtimoiy identifikatsiyasini oshirish uchun jamoaviy loyihalarda ishtirok etish va jamoadagi muvaffaqiyatlarga umumiy hissa qo'shish imkoniyatlari yaratish.
5. Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlarda altruizmning ijtimoiy media va raqamli platformalardagi rolini o'rganish tavsiya etiladi, chunki onlayn muhitda ham guruh identifikatsiyasi va empatiya shakllanadi.

Mazkur xulosa va takliflar altruizm fenomenini amaliyotga tatbiq etish va jamiyat salohiyatini oshirishga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni belgilashda asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Batson, C. D. (1991). The Altruism Question: Toward a Social-Psychological Answer. Erlbaum.
2. Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology, 10, 85.
3. Гришина, Н. В. (2007). Психологические принципы альтруизма. "Духовность и общество", 2, 45–52.
4. Piliavin, J. A., & Charng, H.-W. (1990). Altruism: A review of recent theory and research. Annual Review of Sociology, 16, 27–65.
5. Seglin, J. (1994). Altruism in Social Psychology. Interpersonal Relations Review, 3(1), 10–18.
6. Spenser, G. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster.
7. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), The Social Psychology of Intergroup Relations (pp. 33–47). Brooks/Cole.
8. Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.